

קלם והנה אבק הרציחה. הלבנת פנים. כי פניו יחודו ונס מראה האודם. ודומה אל הרציחה. וכן ארז"ל. וחשנית. כי צער תהלכנה מר ממות. על כן ארז"ל לעולם יפיל אדם עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים. ולא אמרו כן בשאר עבירות חמורות. אכן דמו אבק הרציחה אל הרציחה. וכמו שאמרו כי יחרג ולא ירצה. ודומה לזה אמרו שיפיל עצמו לכבשן האש ולא ילבין פני חבירו ברבים. ולמדו מזה מענין תמר. שנאמר (בראשית לח, כח) היא מוצאת והיא שלחה אל חמיה וגו'. הנה כי אע"פ שהוציאוה לישרף. לא נלתח כי היא היתה הרה מיהודה. שלא להלבין פניו.

קמ) ועוד אמרו כל היורדין לגיהנם עולין חוץ משלשה שיורדין ואינן עולין. המלכין פני חבירו ברבים, והמכנת שם לחבירו, והבא על אשת איש. הנה כי דמו המלכין פני חבירו ברבים והמכנת שם לחבירו בשגם הוא מלכין פניו אל הבא על אשת איש שהוא מן העבירות שיחרג עליהן ואל יעבור.

קמא ועוד אמרו המלכין פני חבירו ברבים אין לו חלק לעוה"ב. ומת שלא אמרו כן על הרוצח שאין לו חלק לעוה"ב כי המלכין

אוצר החכמה

א ו ר ח ד ש

בעריות, וחב"י ביו"ד סימן קנ"ז כתב טעם לפסוק הרמב"ם עיין שם. [וואף דלכאורה דבריו צ"ע מהא דיומא ס"ג ע"א לענין חולה ביוה"כ ראמינן שם ספק נפשות להקל ומאכילין אותו מספק אף דהוי בשב ואל תעשה, וכן הוא לענין פיסות הגל כמבואר שם במשנה, אע"פ דהוי נמי בשוא"ת. אמנם נראה דשאני הכא כיון דהספק הוא אם עבירה זו הו' סאלו שיעבר ואל יחרג, או שיהרג ואל יעבר, וכיון שהותר נפשות לענין עבירה כזו תו ל"ש כאן ספק נפשות להקל, וא"כ נשאר ספק השקול, וע"ז כתב חב"י דדעת הרמב"ם רבענין כזה שוא"ת עדיף ואם ימות ימות] ורבנו ל"ס כן וגם ים ליישב ע"פ דברי הת"ה המובא בש"ך סימן קנ"ז סק"א לענין פלונתא דרבנותא באיסור סכנת נפשות ע"ש. ולענין דינא בפנויה, לפי הנראה מדברי האחרונים, שדעת הרמב"ם הוא מוסכם לכו"ע בלי חולקים. אבל לפי האמור, נראה שיש בזה פלונתא דרבנותא, וא"כ לדינא תלוי זה בדברי הת"ה המובא בש"ך הנ"ל וע"ע :

קלם) וכן ארז"ל. ב"מ נ"ח ע"ב א"ל שפיר קאמרת כו' : שם ע"כ ארז"ל לעולם כו'. שם נ"ט ע"א : שם ולמדו זה מענין כו'. גו"ש מצ"ל מתמר כו' :

קמ) ועוד אמרו כל כו'. ב"מ נ"ח ע"ב :

קמא) ועוד אמרו המלכין כו'. ב"מ נ"ט ע"א :

להנחת יורשים על כל והיינו משום דלא שייך מחילה לאחר מיתה וא"כ לא נאמר דאדם מוחל זילותא לגבי יורשים אלא בדבר שעלה על דעתו מחיים שיבא לידי כך ומוחל זילותא כגון דהך דשקלים שקננו מעוה לעני והחזיר דאמר שאפשר שימות ולא יתקד ומוחל לגבי יורשים מה שאין כן בהך דכ"ב שם דהך שייך דעלה על דעתו מחיים שינטרדו לפתוח קברו ולטולו משום הנחת יורשים וא"כ לא אפשר שמחל מחיים ואין מחילה לאחר מיתה ולפ"ז ביושבת על המשנה: מסכת מוח נהקשותה בלתי מחמת עולה על דעתה אלא מחמת יפתחו בטנה להציל לולד נפרט שזה ידוע בדיני רפואה כג"ל וא"כ שייך בזה כמו בהך דשקלים דמסתמא מוחל מחיים זילותא לגבי יורשים ומה גם אצל פרי בטנה אשר נפשה קשורה בנפשו וכי יש דמיון לזה שנאמר דאדם מוחל זילותא גם לגבי אחר במקום שלא עלה על דעתו מחיים שיבא לידי כך:

לטעם דר"ע מ"כ מהיכי חימי נעשה פלוגתא חדשה בין טעם דר"ע לשאר הטעמים או שנאמר גם אם ילפינן מוחי בהם ולא שימות בהם הרי שם כחוב ונשיא' אח כל חקותי וזה כל משפטי וכו' לא החזיר הקב"ה שלא לומר רק מה שנוגע אליו דהיינו חקותיו ומשפטי אצל לא מה שהוא לאחרים ולהיות גם רע לגריות למען הציל עצמו ממיתה או שנאמר אחר דילפינן ש"ע' עומד בפני פ"ג מואהבת אח ה' אלקיך וגו' בכל נפשך כדאמרין בסנהדרין (דף ע"ד) ואמרין שם יש לך אדם שממונו חביב עליו מנופו לך נאמר בכל מאורך ולכן כמו דילפינן שם דשפיכות דמים עומד בפני פ"ג ה"ה ג"כ גזל כיון דיש אדם שממוט חביב עליו מנופו ולכל הטעמים החלה גם בחיוב חנירו עומד בפני פ"ג:

אכן מעב"ת ג' רנה לומר דגם להציל עצמו בממון חנירו מותר ומה דאמרין בנ"ק אסור הפי' דאסור לטבב ולעמוד עצמו במקום שיגרם על עצמו סכנה ויהי צריך להציל עצמו בממון חנירו ואני חמה ח"ך יעלה על הדעת לומר כן וכי מותר לעמוד במקום סכנה אפילו אין צריך להציל עצמו בממון חנירו הרי עובר בשימור נפשך מאוד ולכן אני אומר שכל מי שזופרש דברי רש"י שדעהו שומרת להציל עצמו בממון חנירו הוא יולא מגדור האמה וכמו שהוכחתי ג"כ מדברי רש"י בלשון (פ"ה) שכל האסור להציל עצמו באברי המערכה והיינו שלא גרע מחוץ גבו מממון הדיוט וודאי לשון אסור להציל עצמו בממון חנירו אי אפשר לפרש אלא או כפי רש"י דאסור להציל כלל או כמו שפירשו החוספ' והרא"ש והטור שאסור להציל עצמו בממון חנירו אם לא על דעת לשלם לנפשו אבל נכדון זה שאל לגזול כבוד המת שאי אפשר שישלם לו לכל השיטות אסור להציל עצמו בשל חנירו כיון שידוע ודאי נשעת הללה שאי אפשר להשיב:

עוד רנה מעב"ת ג' להוכיח דניחול המת נדחה מפני פ"ג דחל"כ טייל נק"ו דקבורת מה מנ' דוחה שנת ולא אחרך בתשובות שיש לי להשיב על זה רלענ"ד מעיקרא דדינא ליתא ואין דמיונו עולה יפה שמדמה איסור ניחול המת לקבורת מה מנוה ח"א דלא משום כבוד המת נאמר דאסור לטולו אלא משום איסור גזל דאסור לגזול כבודו דעדיף מממון הרי אצל מי שאינו קובר מה מנ' אינו נחל ממנו אלא שלא חש לכבודו וכבוד המת ודאי לא דוחה פ"ג דכי יעלה על הדעת מי שאל לידו קבורת מ"מ והללח הרי מסכנה דעדיף לקבור את המת מלהציל את החי והני לא חמרתו אלא שאסור לגזול מן המת את כבודו ולנחורו כדי להציל בו את החי והם הגאונים בעל נב"י ובעל חתם סופר ז"ל לא פסקו כן אפי' הוור' אלו שמעו הגאונים ז"ל את טענותי וחלקו עלי ודאי הייתי מנטל דעתי מפני דעהם אבל אחר שהם לא נחתי לעיקר ראייתי ומה דאמרין אסור להציל עצמו בממון חנירו כאשר כבר הזכרתי (סי' קס"ז) שלא ראייתי לאחד מן הפוסקים שביאר ענין זה שיש עוד דבר חוק מנ' דברים שעומד בפני פקוח נפש לא נסגתי אחר והצוהר יבחר בלענ"ד

הקטן יעקב.

סימן קע"ב

ב"ה אלטאנא, יום ו' ד' תשרי הרי"ג לפ"ק.

יהרג ואל יעבור ה"ה בהלכות פנים אלא שם בחבתי שמה אין ראי' דא"כ גם בחי המועדות דאמרין נמכות (דף כ"ג) דהוי כעובד ע"ז לא יעמוד בפני פ"ג לא ודאי רלשון כהילו שדברו בו רז"ל הרבה פעמים אינו שו בכל אלא נוקלת ולכן אין ללמוד מה גם להלכות פנים במקום פ"ג: אכן מטעם אחר יש לדון דהלכות פני חנירו נרבים ואינה מותרת במקום פקוח נפש שהרי אמרין בברכות (דף מ"ג) ושאל

ג') אפילו נאמר דהויא הולד ע"י פתיחת בטנה נחול מקרי ושאינה מוחלת על נזינה עם כל זה אין ראי' משם דלפי מה שכתבו החוספ' נדה (דף מ"ד) חף דביושבת על המשנה ומקשה לילד מותר להרוב הולד להצילה מב"מ היבא דמחה האם מי שהרוב הולד חיוב דכמונה בקופסא דמי וכו' ג"כ הרמב"ן הביאו המנ"א (סי' ש"ל) כיון שמחה האם נחשב הולד כחי ודלת נעולה נפניו ע"ש ואין דאמרין כ"כ דאפילו משום זוי דלקוחות שנחנו יסלים לטעון סימול כש"כ שנאמר דמי שחופס את הדי בקופסא ונועל דלת בפניו שיחנול כדי להציל את הדי מה שאין כן לנחול את המת כשכיל פקוח נפש של אחר שאין לו חניעה על המת: **ודנה** על ראייתו מדגזל עומד בפני פקוח נפש ה"ה ג"כ בזיון חנירו השיב מר ג' דאזני גזל דאמרין בנ"ק כל הנחל חנירו שו' פרוטה כאלו נוטל את נפשו והוי כמו שפיכת דמים מה שאין כן בזיון חנירו ולא ידעתי אם פשיטא מזה למעב"ת ג' דהוי גזל כמו שפיכת דמים למה לא דן ג"כ דהוי בזיון כמו שפיכת דמים דהרי אמרין ג"כ מ"מ (דף כ"ח) כל המלנין פני חנירו נרבים כאלו שופך דמים דאזיל סומקא וחתי חורא ולא זו בלבד אלא דלפי טעם זה נאמר ג"כ דחלול מועדות עומד בפני פקוח נפש שהרי אמרין מכות (דף כ"ג) כל המנזה את המועדות כאלו עובר ע"ז והרי ע"ז עומד בפני פ"ג אכן על כיוצא בזה כבר אמר הרב ר' יונתן ז"ל אם אמרתי אכפרה כמו הנה דור בניך נגדתי אם נפרש כל כמו שאמרו רז"ל בדרך היקש כל הכועס כאלו עובר ע"ז כל המספר לשה"ר כאלו כפר בעיקר וכדומה ח"ו יהיו רוב ישראל עע"ז ובפריס הלל ודאי כל כאלו שאמרו רז"ל אינו רק שנענין א' דוחה לזה אצל לא שנאמר שהיקש הוא לדון שמה שנהג בזה נוהג בזה ולכן לענ"ד אין לנו טעם לומר בגזל שיעמוד בפני פ"ג אלא חו הטעם שכתבתי (סי' קס"ז) שהרי ר"ע למד פ"ג שדוחה ל"ת מעבודה שדוחה שנת וראינו גזל שחומר משנת שהרי עבודה דוחה שנת ואינו דוחה גזל ואף שזה לא שייך רק

בבר הערתי על ענין גזל במקום פקוח נפש ובחבתי שיש פלוגתא ראשונים בזה ועמה נחתי לחקור עוד נענין קרוב לזה אם מותר להציל עצמו ממיתה ע"י שמתים לחנירו:

ודנה (בסימן הקודם) כבר הערתי לפי מה דאמרין ב"מ (דף כ"ח) כל המלנין פני חנירו נרבים כאלו שופך דמים ח"כ שו' הלכות פני חנירו לרעייה וכמו שפירשתי

במה שכתב הרמ"א (סס) וכל איסור ע"ז וג' ע"ד ח' ע"פ שאין בו מיתה רק לאו בעלמא נרדף ליהרג ולא לענוה ע"ל ולא נהנהג הא"ך משכחה לאו בעלמא אלא שפיכות דמים אבל לפי הג"ל א"ש דמלנין פני חנירו הוא לאו דלא תשא עליו חטא:

ובצאורי בספר חינוח גומא (להרב המחבר ספר פרי מגדים חקירה ה') שהביא ג"כ דברי החוספ' ור"י וכחנ' ג"כ ש"ל דלא חשיב הך דהלכנת פנים שהוא נכלל אצוריהו דרמיה אלא שהקשה שם על החוספ' היאך שייך למילף ממחר שיהודה רזה לשורפה דעל הלכנת פנים יהרג ולא יעבור הרי ע"פ מה שכתבו החוספ' בפסחים דאם אומרים לאדם הנח עמך להשליך על התנוק ואם לאו חרג מותר דאדרבה מלי חזיה דמחא דחברך סומק טפי דלמא דמחא דיוך סומק טפי כל שאינו עשה מעשה ונחמר היתה רשאה להגיל עמיה ולפנים משורת הדין ענדה והניח בל"ע והמהתי היאך שייך בזה שלפנים משורת הדין ענדה שהרי לכל הפוסקים הובאו (ס' קנ"ז) אם לא נחמכו לענוה על דח אסור לחסוד ענוהו בענידות שדינא דיענוה ואל יהרג ונקרא מחחינן בנפשו והיאך יסרה חמר אם לא היתה מחחינת מן הדין גם מה שהקשה מדברי החוספ' לענ"ד ל"ק שהרי שם הטעם מפני שהוא אינו עושה מעשה אבל ביהך דחמר הרי אם היתה נשנ ואל העשה לא היתה יכולה להגיל עמיה רק בזה שעשה מעשה דהלכנת פנים והיאך ידמה זה למניח עמנו להפיל על החטק ונחמר ה"י אפשר להקשות היאך ילפינן מיהודה כיון שהוא רזה לשורפה שלא כדק א"כ נחשב רודף והנא להרג' השכם להורגו אבל נאמת גם זה לא קשה שהרי יהודה נענשו לא ה"י הורג אותה רק ע"פ לזיוו היתה נהרגת ולענין זה לא נקרא רודף להגיל עמנו בדמו ולכן שפיר ילפינן מחמר שע"כ ע"פ הדין היתה נוסרת עמיה למיתה דמסוה הלכנת פני חנירו נרבים יהרג ואל יעבור:

ובח נקרא רבים לענין זה כתב הפ"מ שם ח"ל ומסתברא דרבים היו כל שיש שלשה דהיינו הוא ושנים עמו וביים לא משוק היו רבים כמו בטמאה דר"ה ספק טהור היינו שלשה יש רבים עשרה מל"מ כאן נשלשה נמי כדאמרן עכ"ל גם הביא שם דברי הרמנ"ס ה' דעות שכתב שלא לנייש חנירו נרבים בין גדול בין קטן וכחנ' מה שכתב הרמנ"ס קטן מסברא הוא דהורג קטן בן יומו חייב ה"ה לנייש דכרונת הוא עכ"ד ולענ"ד ק' הרי מה שכתב בדעות הוא משום ראזיל סומקא ואחי חורא זה לא שייך נקטן בן יומו ולכן ג"ל שמה שכתב הרמנ"ס קטן לא מסברא כחנ' בן אלא ע"פ הגמרא דכ"ק (דף פ"ו) דאמרינן שם דקטן יש לו נוסח ומסקינן דהיינו נש"ש בו דעת רמב"ם ל"י ומיילס וכן נפסק ברמנ"ס ה' חונל (פ"ג) ובטש"ע ח"מ (ס' ח"ך) ולקטן מה נחמון הרמנ"ס נמשכ' דה' דעות שלא לניישו נרבים:

רצא לנו לפ"ז דאם יכול להגיל עמנו ממיהה ע"י שנייש גדול או קטן דמרגיש בנוסה נפני שני ישראלים חייב לחסוד עמנו למיתה ולא ינישוו אבל מפני קטן שאינו מרגיש בנוסה אמרינן יעבור ואל יהרג וישן יש לו דין גדול דהמנייש את הדין חייב כמנואר נב"ק ונפוסקים שם וא"כ ה"ה לענין שיהרג ואל יעבור לניישו כיון שמכיר בנוסה לנשיקין ואזיל סומקא ומכל זה לא ראייהו מנואר נפוסקים. כנלענ"ד

הקטן יעקב.

ובשאר יוכחי' אר"י משום רשנ"י טח לו לאדם שימסוד ענוה לחוד כנשן האש ואל ילנין פני חנירו נרבים מנ"ל מחמר דכתיב ה"ה מונה ע"ש והנה נכחונת (דף ס"ז) ר"ה דכתיב ה"ה מונה כחננו התעספ ר"ה גרים מונה נלא אלף לבון ומה לא גנין עכ"ל ונפני יאשע וספר כחונה שם נדחקו מה נפי החוספ' בזה מזה דחק לר"ח לפרש ק' ולענ"ד הפ"י ע"פ מה שהרינו החוספ' דגור זה נב"מ (דף נ"ט) שכתבו שם מונה נלא אלף כמו ימה לאש גנין שהיתה קרונה לאש כנר ולא שלחה לו אלא גרמו אם לא ה"י מורה לא היתה המפרימחו עכ"ל ונראה שנתם דלפי מה שפ"י רש"י שם ה"ה מולתה חע"פ שפי מויליין ומהה לגריפה לא חמרה להם ליהודה ננעלתי וס' ואם יודם הוא מענוה יודה עכ"ל לכאורה אין ראי' שמה לאדם להפיל עמנו לכנשן האש ולא ילנין פני חנירו שהרי גם נרודף אחר חנירו להורגו אמרינן בסנהדרין (דף ע"ד) שאם יכול להגילו נאחד מחנירו אסור להורגו וא"כ ה"ל ודאי נחללה היתה נריכה לרמו לו שחא יודה וזוהי אולי אם לא ה"י מורה ל"אמת היתה מללח עמיה ע"י שפרסמה שחמו כרה אכן זה לא שייך רק לפי רש"י שנעשה שהיו מויליין אותה שלחה שאז עדיין ה"י פנאי לשלוח אם לא ה"י מורה ולכן פי' ר"ה דמונה נרביסן שהיתה קרונה לאש כנר שאם לא ה"י מודם מיד היתה נשרפת ולא ה"י פנאי עוד לפרסם והאדקת רמזה זה שלא חרנה לפרסם אם לא יודה נמה שהמחיינס לשלוח לו עד שהיתה קרונה לאש ולא מקורם ועכ"פ מוכח מה שהלכנת פנים חמיר מפקות נפש:

שוב ראייהו שהדבר מפורש בחוספ' סוטה (דף י') שכתבו הא"ה דואל ילנין פני חנירו נרבים ונראה היא דלא חשיב ל"י נהדי ג' ענידות שאין עומדים בפני פ"ג ע"א וג"ע וע"ד משום דענידת הלכנת פנים אינה מפורשת בחורה ולא נקט אלא ענידות המפורשות עכ"ל והנה מה שכתבו החוספ' דהלכנת פנים אינה מפורשת בחורה קלה קשה שהרי הוא נכלל הלאו דלא תשא עליו חטא כמשכ' הרמנ"ס ה' דעות (פ"ו) וכ"כ הסמ"ג והחנך וז"ל רבונתם דהלשון דלא תשא אינו מורה ל"כ מפורש דהלכנת פנים כמו ג' ענידות אכן מדברי רבינו יונה למדנו חירן אחר למה שהקשו החוספ' למה לא קחשיב גם הלכנת פנים נהדי ג' ענידות דיהרג ולא יעבור שכתב נשערי חסונה שער שלישי אחר שהביא שם דנשלש ענידות יש ג"כ אכן ענידת דיהרג ואל יעבור כגון להתרפאות מעצי אשירה לענין ע"ז או שחוספ' עמו לענין ג"ע ח"ל והנה אכן הרמיה הלכנת פנים כי פניו יחורו וגם מראה האזנים ודומה אל הרמיה וכן ארז' והשניה כי נער ההלכנת מר מנווח על כן ארז' לעולם יפיל אדם עמנו לכנשן האש ואל ילנין פני חנירו נרבים ולא חורו כן בשאר ענידות חמורות אכן דימו אכן הרמיה אל הרמיה וכמו שאמר כי יהרג ולא ירנה ודומה לזה אמרו שיפיל עמנו לכנשן האש ולא ילנין פ"ה נרבים ולמדו זה מענין חמר שנאמר ה"ה מולתה גו' הנה כי אף שהוליותה לישרק לא גלחה כי היתה הרה מיהודה שלא להלכין פני עכ"ל הרי שכתב ג"כ כמו החוספ' דעל הלכנת פני חנירו יהרג ואל יעבור רק שהוסף שהוא נכלל רמיה דמקרי אכן רמיה ולכן אין קשיא למה לא קחשיב נכלל ג' דברים שהרי גם אכן ע"ז כגון להתרפאות בעצי אשירה ואכן ג"ע לעמוד לפני ערומה ולדבר עמה ג"כ לא קחשיב נאפי נפשיהו ולכן ק"ל על הפוסקים ב"ד (ס' קנ"ז) שלא יאצרו רק אכן ע"ז להתרפאות נעצי אשירה וכן אכן ג"ע לספר עמה ולא ג"כ אכן דשפיכות דמים וחולי גרמו זה

ענף ה

חילול שבת להצלה מהלבנת פנים

א. הלבנת פנים הוא בכלל העבירות שיהרג ואל יעבור. ב. ההיתר לתבוע חבירו ולא לחוש להלבנת פנים.
ג. חילוק בין היזק גופו להיזק ממונו (אף שיהא בו עגמת נפש מרובה). ד. צדדים להיתר איסורים למנוע
חלבנת פנים.

א.

הלבנת פנים הוא בכלל העבירות שיהרג ואל יעבור

ומדי דברי בענין פיקוח נפש דוחה שבת הנני להעיר
במ"ש בגמ' ב"מ (גיט ע"א) ובעוד מקומות בש"ס:
"נוח לו לאדם שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני
חבירו ברבים מנ"ל מתמר דכתיב היא מוצאת והיא
שלחה אל חמיה". ובמס' סוטה (י' ע"ב) כתבו התוס'
(ד"ה נוח) "ונראה האי דלא חשיב ליה בהרי ג' עבירות
שאינן עומדים בפני פיקו"נ ע"ז וג"ע ושפ"ד, משום
דעבירת הלבנת פנים אינה מפורשת בתורה ולא נקט אלא
עבירות המפורסמות", עכ"ל. והפרי חדש (הגהות מים חיים
על הרמב"ם) כתב (הלי יסודי התורה פ"ה ח"ב) אהא דכתב
הרמב"ם שבשלש עבירות יהרג ואל יעבור דה"ה נמי
הלבנת פנים ומביא שם דברי התוס' הנ"ל שבמס' סוטה
ואף שהמאירי כתב במס' ברכות (מ"ג ע"ב) אהך מימרא
דנוח לו לאדם שהוא "דרך צחות" וכנראה שסובר שהן
דברי אגדה ואין למדין הלכה מאגדה נומצינן כע"ז
(כשלהי מס' ב"ק קי"ט ע"א) דא"ר יוחנן "כל הגזול את
חבירו שוה פרוטה כאילו נוטל נשמתו ממנו" ואפי"ה
מותר להציל עצמו בממונם של אחרים ואין רואין אותו
כהורג את הרבים להצלת עצמו, אולם דבריו הם לא
כהתוס' הנ"ל. ועיינן גם בשערי תשובה לרבינו יונה
שכתב (שער ג' אות קל"ט): "והנה אבק הרציחה הלבנת
פנים – וכמו שאמרו כי יהרג ולא ירצח דומה לזה אמרו
שיפיל עצמו לכבשן האש ולא ילבין פני חבירו ברבים",
וגם עיי"ש בפנ"י (בב"מ) שמסתפק אם הוא רק היתר או
חיוב גמור למסור נפשו להריגה.

ומעתה אף שאין להעלות כלל על הדעת שיהא מותר
להרוג את הרודף להלבין פני חבירו כמו
שמותר להרוג את הרודף אחר חבירו להרגו. אבל מ"מ
צ"ע מ"ט לא יהא מותר לחלל שבת כדי למנוע הלבנת
פנים, ולכאורה הוא קל וחומר ומה אם מותר לחלל שבת
כדי להציל אדם ממיתה כ"ש דשרי להציל מהלבנת פנים
דחמור יותר משריפת ג' נפשות בכבשן האש, וגם ק"ו
הוא מיהודה שההלבנת פנים היתה רק לומר עליו
שנתונין לבוא על גויה פנויה אשר רק בכי"ד של
חשמונאי גזרו על זה איסור, וכ"ש במי שרודף אחר
חבירו לבזותו ולהלבין פניו ברבים בעלילות של שקרים
וכזבים, הן אמנם שלולא דברי התוס' ורבינו יונה ה"י
אפשר לומר דשאני התם שאף אם היתה אומרת בפירושו
שממנו נבעלה וגם היו בידיה חותמת ופתילים אפי"ה

לא היתה נאמנת (עדיין צ"ע בדבר) אם הוא היה
מכחישה אלא שאעפ"כ יכולה היתה לחשוב שתציל
עצמה מפני שלא יוכל להעיז כנגדה אם היא תאמר כן
בפירושו, רק בכגון דא אמרינן דמוטב שתפיל עצמה וכו'
כיון שאין זה ברור שהיתה מצלת עצמה ע"י ההלבנת
פנים (שוב ראיתי שהמהר"ם שיף חמה כעיי"ז על הגמ'
בב"מ, עיי"ש) אבל כיון שהראשונים לא פירשו כן
משמע שאם היתה אומרת בפירושו שנבעלה לאותו צדיק
היתה נאמנת ומצלת בכך ג' נפשות ואעפ"י כן לא רצתה
לגלות, וכיון דלבד מהמאירי פירשו כולם את הגמ'
כפשוטה צ"ע מה טעם לא יהא מותר לחלל שבת להציל
אדם מהלבנת פנים של אמת וכ"ש של שקר וכזב.

[כעיי"ז ראיתי להגאון מוהר"ש קלוגר ז"ל שכתב (בסוף
חו"מ) שאפי' אם רואה את חבירו טובע בים אין
אדם חייב לבנות את עצמו להצילו וכתב "וראיה ברורה
לזה מהא דאמרינן בסנהדרין (ע"ה ע"א) אלא למ"ד פנויה
היתה מאי כולי האי ומשני רב פפא משום פגם משפחה.
וקשה אטו משום פגם משפחה ימות זה – כן נלפענ"ד
נכון וברור", עכ"ל. והיינו כמו שרואים מתמר דבזיון
חשיב כמיתה, אולם דבריו תמוהים מאד ואי אפשר כלל
להשוות בזיון של עצמו להלבנת פנים של אחרים, ועיין
בכלי חמדה פרי תצא שהרבה להשיב ע"ז].

ב.

ההיתר לתבוע חבירו ולא לחוש להלבנת פנים

ברם צ"ע הלא פשוט הוא שיכולים ודאי לתבוע מאדם
גדול וחשוב על גניבת ממון וכדומה וגם העדים
חייבים ודאי להעיד על כך ואם ימנעו מלהעיד משום
חששא דהלבנת פנים עוברים ודאי בלאו של אם לא
יגיד וגו' אע"ג דאין לך הלבנת פנים גדולה מזו, וגם
גומרינן דינו של בן טובים למיתה אף אם ע"י זה איכא
זילותא טובא והלבנת פנים לכל המשפחה, ואין לומר
דשאני התם שיהודה היה רק דיין ולא בעל דין, דגם
בזה נלענ"ד שאם אחד תובע את חבירו שגנב ממנו חפץ
והנחשב יודע שהחפץ נמצא בביתו של זה שהוא דן אותו
דשפיר מותר להצטדק ולהראות להם שהחפץ הוא אצל
הדיין אע"ג שע"י זה ודאי ילבין פניו ברבים.

ולכאורה י"ל דעובדא דתמר שאני מפני שהיא עצמה
גרמה לכך בזה שעשתה מעשה להכשילו
ולכן גרע טפי, אבל מפשטות דברי הגמ' והראשונים לא
משמע הכי, וכיון שכן צ"ע הלא ברור דהכר שאם היתה

רבים ההיזק יותר מצוי, אבל אין זה דוקא מפני שרבים יוזקו בה כזה אחר זה אלא גם ככה"ג שהגחלת אינה יכולה להזיק אלא לאדם אחד בלבד ולא יותר ג"כ מוחה, וכן נראה גם מהרא"ש הג"ל, וא"כ מ"ש מכיבוי שריפה ראסור אפי" של רבים אע"פ שכולם יצטערו וע"כ דנוק הגוף שאני, אבל כזה שנותן אל לבו ומצטער הרבה אין מתחשבין כלל משום דחשיב כאילו הוא ממית עצמו ולא האש, וכיון שכן אפשר דה"ה נמי הלבנת פנים אע"ג שצער גדול מאד, מ"מ מסתבר דהצער של שריפת כל רכושו או כל כתבי ידו אשר עמל ויגע עליהם כל ימי חייו הוא הרבה יותר גדול מהלבנת פנים.

ולבן נראה ראסור לעבור גם על שכות דרבנן כדי למנוע הלבנת פנים מעצמו או מאחרים אע"ג שהוא גם מציל בכך את המלבין מעוון חמור שאין לו חלק לעוה"ב²¹, והא דשרי שריפת ג' נפשות למנוע הלבנת פנים היינו דכמו שמבואר באחרונים שאסור לאדם להציל עצמו ממיתה ע"י קטיעת אבר של חבירו שלא ברשות, וגם יש ס"ד ראסור להציל עצמו בממון חבירו, כמו"כ אסור להציל עצמו ע"י הלבנת פנים של אחרים שלא כדין, אבל כמו שהרדף להפסיד ממון חבירו או אפי" לקטוע אבר אסור לחלל שבת כדי להצילו כך גם כהלבנת פנים, והיינו משום דאף אם אסור להציל עצמו באיסור גזל או הלבנת פנים מ"מ כדי למנוע אחרים מזה אין שום היתר לעבור עבירה, ורק משום פקו"נ ממש אמרה תורה שמותר לחלל שבת ולהרוג את הרודף אפי" בשבת. ולדעת הכפות תמרים (יומא פ"ב) שסובר דשרי לקלקל אבר של חבירו להציל עצמו ממיתה, נראה דה"ה נמי דשרי להלבין פנים כדי שלא יהרג, אבל כל זה דוקא כשהעכו"ם כפירוש אונסים אותו להלבין ואומרים שאם לאו יהרגוהו, אבל אם העכו"ם רוצים להרגו אלא שהוא עצמו מצא דרך של הצלה ע"י הלבנת פנים שלא כדין אפשר דיהרג ואל ילבין, וכמו"ש דמוטב שיפיל עצמו לכבשן האש ואל ילבין פני חבירו ברבים.

ד.

צדדים להיתר איסורים למנוע הלבנת פנים

אולם בהתבונני נראה דעדיין יש מקום לדון שיהא מותר לעבור אדרבנן אפילו בקום ועשה להנצל או להציל אחרים מהלבנת פנים, וכמו"ש בגמ' ברכות (י"ט ע"ב) דגרול כבוד הבריות שדוחה לאו ולא תסור, ועיין בשבועות (ל' ע"ב) לענין צורבא מרבנן דידע בסהודתא וזילא ב"י מילתא שכתבו שם בתוס' (ד"ה אבל) אהא דאמרו שם שלענין איסורא אין חכמה וגו' דלפיכך אין חוששין בזה לגדול כבוד הבריות שדוחה ל"ת שבתורה כשכ ואל תעשה, משום דאין בזה גנאי כל כך, עיי"ש.

וגם אביזרייהו דערוהו ג"כ יהרג ואל יעבור, אפי"ה אסור ודאי לחלל שבת להציל אדם מאביזרייהו דערוהו, והכי נמי גם מאביזרייהו דרציחה, אע"ג שהרין הוא שיהרג ואל יעבור. (כת"י).

יכולה תמר להציל עצמה ממיתה ע"י חילול שבת ודאי שהיתה חייבת לעשות כן ואילו ע"י הלבנת פנים אמרינן דמוטב להפיל עצמה לכבשן האש, ואפי"ה מעולם לא שמענו שיהא מותר לחלל שבת להציל אדם מהלבנת פנים.

ונראה דכיון שחז"ל קורין את טענתה של תמר בשם הלבנת פנים צריכים ודאי לומר שמצד הדין הי' אסור לתמר לגלות הדבר ולהלבין פניו, ולפיכך אמרינן דאף שהיתה יכולה להציל עצמה בכך אפי"ה מוטב שתמות ולא להלבין פנים שלא כדין, אבל במי שמחויב כדבר שפיר אמרינן יקוב הדין את ההר ואין לחוש כלל להלבנת פנים דידיה ושל משפחתו כיון דדינא הכי, רק צריכים עדיין למצוא טעם למה הי' אסור לתמר לגלות את האמת ולהציל עצמה בכך, וגם עדיין צ"ע דמ"מ יהא מותר לחלל שבת ולהציל אדם מהלבנת פנים שלא כדין.

ג.

חילוק בין היזק גופו להיזק ממונו (אף שיהא בו עגמת נפש מרובה)

ונראה דהנה מי שהוא עשיר מופלג ונפלה בשבת אש ברכושו אע"ג שכיבוי הוא רק מלאכה שאינה צריכה לגופה אפי"ה אסור לכבות אע"ג שצער גדול עד מאד בראותו אש אוכלת ושורפת לעיניו את כל רכושו ויהפך מעשיר מופלג לעני המחזר על הפתחים וגם יש מקום לחשוש לנגישות והלבנת פנים שלא כדין במעלי חובות, וגם אפשר שיחלה האיש מרוב צער וימות, ועיין גם במ"ש הגאון האדורי"ת ז"ל (בקונטרס עובר אורח סי' של"ד) לענין הצלת כתבי יד, וז"ל: "וקצת י"ל דהו"ל ספק סכנת נפשות למי שעמל ויגע בהם כל ימיו ויוכל לבוא לידי חולי מעגמת נפש רח"ל וכמו ששמעתי על הגאון ר"א חרל"פ ז"ל שהי' אבר"ק ביאלוסטאק שקרה אסון לכתבי קודש שלו ולא האריך ימים מעגמת נפש לא עלינו" ואפי"ה אסור לכבות, אע"ג דמצנין להרא"ש שכתה (שבת פ"ד ס"א) במי שפרעוש עומד על בשרו בשבז ונושכו "מותר ליקחנו ולהשליכו מעליו דאינו כמתכוין לצודר אלא כמתעסק שלא ישכנו ואין בו משום איסור טלטול מידי דהוה אקוץ ברה"ר דשרינן בפרק כירה לטלטלו ולהוליכו פחות פחות מד' אמות", ואפי"ה בהפסד מרובה של ממון אע"ג שהכאב והצער הוא גדול פי כמה והיה מסכים שיקטעו לו ידו אם ע"י זה ינצל רכושו ואפי"ה אסור, והיינו משום דצער הגוף ממש שאני וכהני תלת דפטור ומותר צידת צבי ונחש ומפיס מורסא²⁰.

ובן ככיבוי גחלת מסופקני במ"ש בשבת (מ"ב ע"א) שמותר לכבות גחלת ברה"ר בשביל שלא יזקו בה רבים, דאפשר דהוא משום דברה"ר כיון דשכיחי ב"י

20. א"ה, ע"ע מש"כ בזה רבינו זצ"ל בשמירת שבת כהלכה פרק מ"א הערה ח'.
21. גם הכ"א העיר לי דאע"ג שמצוה להרוג לרודף אחר הערוה

ולפי"ז בהלכות פנים ברכים דאיכא צער ובזיון טובא יש לדון גם לענין דאורייתא בשב ואל תעשה וכ"ש בדרבנן אפילו בקום ועשה, ועיין גם בשו"ע (או"ח סי' י"ג ס"ג) דאם נודע לו כשבת כשהוא בכרמלית שהטלית שעליו פסול לא יסירו מעליו עד שיגיע לביתו דגדול כבוד הבריות אע"ג שהוא עובר אתרי דרבנן חדא שנושא משא בכרמלית וגם על זה שהוא לבוש בכגד של ד' כנפות בלא ציצית, ועיין גם בשו"ע (או"ח סי' של"ט ס"ד) לענין חופה בשבת דשרי משום ביוש חתן וכלה, וגם סברא הוא דכמו שמוחר לטלטל בשבת קיסם

שהוא מוקצה לחצוץ בו שיניו בכה"ג שלא היה יכול להכין קיסם מאתמול כמבואר (סי' שכ"ב ס"ד מ"ב ס"ק י"ד) משום טעמא דגדול כבוד הבריות הוא הדין נמי דשרי לעבור אדרבנן אפי' בקום ועשה כדי למנוע הלכנת פנים מעצמו או מאחרים, דאפשר שזה דומה למי שרוצה לבזות אדם ולפשוט מעליו בגריו בשוק שהוא גנאי גדול דלכאורה נראה דהוי בכלל כבוד הבריות שרוחה לאו דאורייתא בשב ואל תעשה ודרבנן אפי' בקום ועשה וה"ל בהלכות פנים, והדבר צריך הכרע.²²

סימן ח

רופא שנקרא לחולה מסובן אם מותר לחזור לביתו ע"י חילול שבת

א. היוצאין להציל מאויב עד כמה רשאין לחזור עם כלי זיינם. ב. עד כמה רשאין לחזור רופא, מילדת והבא להציל מהדליקה. ג. עדות החדש, הצלת אבר, חפסד ממון, מילה - מה קודם. ד. האם התירו לצורך תזרה לביתו גם מלאכות דאורייתא. ה. גדר החיתר של סופן משום תחילתו.

א.

היוצאין להציל מאויב עד כמה רשאין לחזור עם כלי זיינם

תנן במס' עירובין (מ"ד ע"ב) "מי שיצא ברשות ואמר לו כבר נעשה מעשה יש לך אלפים אמה לכל רוח - כל היוצאים להציל חזורין למקומן", ופריך עלה בגמ' דמהא דתנן חזורין למקומן משמע אפי' יותר מאלפים ואילו ברישא תנן רק אלפים אמה ותו לא, ומבואר שם בגמ' דאין לומר שהבא להציל מאויבים שאני ויש לו יותר מאלפים אמה, דלהדיא תנן (ר"ה כ"ג ע"ב) "חכמה הבאה לילד והבא להציל מן הגייס ומן הנהר ומן המפולח ומן הדליקה הרי הן כאנשי העיר ויש להם אלפים אמה לכל רוח ותו לא", ומשני רב יהודה אמר רב דחזורין למקומן לא בא להתיר טפי מאלפים אמה אלא החידוש הוא בזה שמוותרין לחזור גם בכלי זיינן ולא אמרינן דלאחר שכבר הצילו ישליכו מעליהם כלי זיינם ולא יחללו שבת, "כדתניא (תוספתא ר"ה פ"ג ה"ה) בראשונה היו מניחין כלי זיינם בבית הסמוך לחומה פעם אחת הכירו בהן האויבים ורדפו אחריהם וכו' באותה שעה התקינו שיהו חזורין למקומן בכלי זיינן, רב נחמן בר יצחק אמר לא קשיא כאן שנצחו ישראל את אומות העולם כאן שנצחו אומות העולם את עצמן", ופירש רש"י דדוקא אם נצחו עכו"ם חזורין למקומן אפי' טובא אבל אם נצחו ישראל רק אלפים אמה ותו לא.

ועיי"ש ברא"ש (עירובין פ"ד ס"ה ה') שכתב "דהלכתא כהנך תרי אוקימתא כרב נחמן בר יצחק דכתראה הוא וכרב יהודה אמר רב דתניא כוותיה", ומבואר בב"י (טור או"ח סי' ת"ז ר"ה היוצא) דפסק כהרא"ש וכתב בשו"ע (פעי' ג') בהאי לישנא "כל היוצאין להציל נפשות ישראל מיד עכו"ם או מן הנהר - יש להם אלפים אמה לכל רוח - ואם היחה יד העכו"ם תקיפה והיו מפחדים לשבות במקום שהצילו הרי אלו חזורים בשבת למקומם ובכלי זיינם", וכעיי"ז הוא גם לשון הרמב"ם (פ"ב משבת הכ"ג) והטור (שם), וכיון שלא נזכר כלל דשרי נמי לחזור למקומם בכלי זיינם גם בנצחו ישראל, היה נראה לכאורה שהב"י הכין בדעת הרא"ש דמה שפסק כרב יהודה היינו לענין זה שמוחר גם בכלי זיינם אבל בעיקר ההלכה פסק כרבנב"י דשרי אפי' רחוק יותר מאלפים אמה, אולם כל זה דוקא כשנצחו עכו"ם ומפחדים לשבות במקום שהצילו דרק אז הם מותרים לחזור עם הכלי זיינן אפי' כה"ר דאיכא איסור תורה וכמו"ש רבינו יהונתן בפירושו שעל הרי"ף, והוא מפני שבכגון דא ראו חכמים צורך לתקן שצריכים לראות מצב כזה ממש כפיקו"נ בגלל חשש של מכשול לעתיד לבוא (כמו שיחבאר להלן אות ד'), משא"כ אם נצחו ישראל ואין להם שום פחד לשבות במקום שהצילו יש להם רק אלפים אמה לכל רוח אבל לא לחזור בכלי זיינם תוך האלפים אמה, וראיתי שכן מפרש גם הגאון יעקב שם.

22. א"ה, ע"ע מנחת שלמה תניא סי' קל"ג.

הלכה בענין זה מהאי גאון וצריך מפורסם הקב"ה יאריך ימיו ושנותיו בטוב ובנעימים, והדברים נוגעים למלאכות דאורייתא בשבת, הנני מפרסם מאמר זה לאחר שהגאון הנ"ל שליט"א נתן לי רשות על כך.

1. מקצת מהדברים האמורים כאן מובאים בסי' הקודם, אך היות ונדפס בספר החשוב והמפורסם "אגרות משה" (ח"ד או"ח סי' פ') פסק

